

**HET KARTUIZERKLOOSTER VAN HERNE
IN HET WERK VAN DE BERGENSE HISTORICUS
PHILIPPE BRASSEUR**

*Jan BOELAERT
Jozef BOELAERT*

Inleiding

Philippe Brasseur werd te Bergen geboren in 1597 en overleed er op 24 oktober 1659. Hij deed zijn humaniora bij de Jezuiten, studeerde filosofie aan de Leuvense universiteit, werd priester gewijd en vestigde zich definitief in Bergen. Naast zijn functies als prediker en biechtvader, hield hij er zich onledig met poëzie en geschiedschrijving. Hij besteedde zijn ganse leven aan het opsporen en ordenen van materiaal over de kerkgeschiedenis van het graafschap Henegouwen, waartoe in die tijd ook het kartuizerklooster van Herne behoorde. Zijn grote verdienste is geweest dat hij de oorspronkelijke documenten van kloosters en kerken, ter plaatse ging bestuderen, waardoor zijn talrijke publicaties worden gewaardeerd als betrouwbare historische getuigenissen. Hij schreef zijn werken in middeleeuws Latijn, meestal in proza, soms in versvorm.

Tussen 1636 en 1658 publiceerde hij ondermeer een geschiedenis van dertien abdijen en acht kloosters in Henegouwen, een catalogus van de bisschoppen en aartsbisschoppen van Kamerijk en een thesaurus van relikwieën in de kerkprovincie Henegouwen. De meeste van zijn werken kunnen geraadpleegd worden in de Bibliothèque Centrale van de Université de Mons en Hainaut (UMH).

Het Kartuizerklooster van Herne komt ter sprake in twee van zijn werken, waaruit we de relevante passages hier in vrije vertaling weergeven.

Over het ontstaan van de Kartuis

Referentie:

Philippe Brasseur, *Origines omnium Hannoniae coenobiorum octo libris breviter digestae, Montibus*, 1650.

(Ontstaansgeschiedenis van alle Henegouwse kloosters, kort weerge-

geven in acht boekdelen, Bergen, 1650).

In dit werk zijn drie bladzijden (p. 112-114) gewijd aan de geschiedenis van het Kartuizerklooster te Herne.

Capella B. Mariae secus Angiam

(hier begint de vertaalde passage)

Onze-Lieve-Vrouw-Kapelle bij Edingen

Voordat op deze beboste plaats de naam van de Kartuis bekend werd, zag een kluizenaar met de naam Theodoricus, op een nacht een grote hoeveelheid lichten over die plaats neerdalen en de hemel leerde hem wat dat betekende. Hij voorspelde hieruit terecht wat er later ging gebeuren. Opdat zijn voorspelling zou uitkomen, kwamen op die plaats Predikheren wonen en daarna Hospitaalzusters, maar zij hielden het er niet lang uit, want achtereenvolgens werden de ene en de andere door de Heer van Edingen weggezonden.

Later besliste Walter, de derde Heer met die naam, en niet Zeger (zoals de heer Colins zegt in zijn *Geschiedenis van Edingen*), om in de omgeving van de Capella B. Mariae een religieus Convent te stichten. Hij had gehoord over de heiligheid van de Kartuizerorde en wou deze monniken uitnodigen om zich op die plaats te komen vestigen. De dood belette hem echter zijn voornemen uit te voeren. Tenslotte werd dit verwezenlijkt door de uitvoerders van zijn testament, in het jaar 1314, met de eerste kolonie van monniken, die uit Valenciennes opgeroepen werden.

Daarna bevestigde Walter, zoon van de voorgaande, het legaat van zijn vader en hij werd een weldoener van dit Huis, zoals ook zijn erfgenamen Zeger en Walter. Weldoeners waren ook de Luxemburgers, waaronder Petrus van Luxemburg, die wilde dat zijn hart zou begraven worden voor het hoofdaltaar, anno 1482. Maar ook de Bourbons, die hen opvolgden, koesterden deze Kartuis met rijke steun, tot in 1606, het jaar waarin de prins van Arenberg door aankoop Heer van Edingen werd. Ook hij was het klooster op bewonderenswaardige manier genegen en verleende het gunsten, samen met zijn zeer illustere echtgenote, mevrouw Anne De Croÿ, die anno 1636 een glasraam schonk boven de drempel van de kerk.

Er zijn andere weldoeners waaraan we niet kunnen voorbijgaan, onder wie vooreerst de eerwaarde heer Joannes de Haricourt,

patriarch van Alexandrië, tevens bisschop van Doornik en daarna, anno 1451, aartsbisschop van Narbonne, die een cel stichtte in dit klooster en in dat van Doornik. Vervolgens de zeer illustere Mevrouw Margaretha van York, hertogin van Bourgondië en Brabant, die anno 1473 deze kerk begiftigde met een relikwiehouder van Sint Catharina en vele andere voorwerpen en die hier eveneens een cel stichtte. Zij hield zo veel van dit klooster en zij had zo vaak de heiligheid van de religieuzen ervaren, dat zij er voor koos om bij hen begraven te worden. Deze wens werd in zekere mate vervuld doordat haar hart in het midden van het koor begraven werd met een grafschrift uit het jaar 1500.

Bovendien hebben vele anderen (aan wier vermelding ik om reden van beknoptheid voorbijga) dit klooster gesteund met hun middelen. Het werd echter in zekere mate beroofd van die weldaden door het noodlot dat toesloeg in twee jaartallen die eindigen op 80. Wegens de grensoorlog met Vlaanderen moest het klooster, anno 1480 (sic), grote kosten dragen, veroorzaakt door de gevangenneming van de prior en door de vlucht van de overige monniken. In 1580, onder het octaaf van de Visitatie van de heilige Maagd Maria, werd het klooster volledig platgebrand door de geuzen van Ninove, waarbij alleen het beeld van de Moeder Gods, niet zonder mirakel, van de vlammen gespaard is gebleven. Hierover zal ik uitgebreider vertellen in mijn *Hannonia Mariana*.

Ik zou hier een aanhangsel kunnen maken over de talrijke relikwieën van deze Kerk; bovendien over verscheidene monniken in heilig aandenken, op wier nagedachtenis de huidige prior, de eerwaarde Heer Adrianus Buijck, zich met bewonderenswaardige bescheidenheid toelegt; tenslotte nog over enkele schrijvers van dit klooster; maar indachtig de beknoptheid, wacht ik met die onderwerpen om er te gepaster tijde elders over te schrijven.

(hier eindigt de vertaalde passage)

Commentaar bij deze tekst:

1° - Adrianus Buijck was prior te Herne vanaf 1642 tot aan zijn overlijden in 1654. We kunnen hieruit afleiden dat, als Philippe Brasseur inderdaad ooit het klooster an Herne bezocht heeft, dit moet gebeurd zijn in de periode tussen 1642 en 1650.

2° - Brasseur heeft vermoedelijk de kronieken van Beeltsens en

Ammonius kunnen raadplegen, en hij zal ook wel inlichtingen gekregen hebben van de toenmalige prior.

3° - Brasseur kende blijkbaar het werk van Pierre Colins, *Histoire des Seigneurs d'Enghien*, waarvan de tweede editie in 1643 gepubliceerd werd. Dit werk behandelt de geschiedenis van het klooster slechts heel oppervlakkig. Veel historische informatie heeft Brasseur er niet kunnen uit overnemen.

4° - Brasseur beschrijft zonder terughoudendheid het visoen van de kluisenaar Theodoricus, dat aan de oorsprong van het klooster zou gelegen hebben. Zijn waarschijnlijke bron, de kartuizermonnik Beeltsens, was op dit punt veel kritischer ingesteld.

5° - In verband met Margaretha van York, brengt Brasseur geen definitief uitsluitel over de begraafplaats van haar hart. Als we aannemen dat hij zich niet van datum vergist heeft, daar waar hij haar grafschrift in het jaar 1500 situeert, is het niet uit te sluiten dat Margaretha bij de Kartuziers een grafsteen had besteld, enkele jaren voordat zij in 1503 overleed.

6° - Het jaartal 1480 voor de gevangenneming van de prior en de vlucht van de monniken is foutief. Die incidenten grepen plaats in 1381, tijdens de Grote Gentse Opstand tegen graaf Lodewijk van Male.

Over de relikwieën van de Kartuis

Referentie :

Philippe Brasseur, *Sancta sanctorum Hannoniae seu sanctarum ejusdem provinciae reliquiarum thesaurus, Montibus*, 1658.
(De relikwiekapellen van Henegouwen of de thesaurus van de heilige relikwieën van diezelfde provincie, Bergen, 1658).

Dit werk geeft een inventaris van de relikwieën in Henegouwen. De opsomming voor Herne beslaat hierin vijf bladzijden (p. 95-100).

*Carthusianorum in Herinno prope Angiam
Ex membranaceo huius loci Martyrologio*

(hier begint de vertaalde passage)

Relikwieën van de Kartuziers te Herne bij Edingen
Uit het perkamenten Martyrologium van die plaats.

Bij de eerste mijlpaal vanaf Edingen, op de weg waarlangs men

naar Ninove gaat, hebben de Kartuizers een klooster, dat voorheen genaamd werd naar de Kapel van Onze Lieve Vrouw en dat daarna anno 1314 door die Kartuizers betrokken werd (na de Dominicanen en de Hospitaalzusters).

Op die plaats ziet men tegen de linker zijmuur van de kerk een merkwaardige kapel van de Goddelijke Maagd en daarin Haar beeld, dat reeds vele eeuwen beroemd is door de faam van mirakels. Men zal hierover meer kunnen vernemen in mijn *Hannonia nostra Mariana*, dat ik overweeg te schrijven, als het mij zint en ik er de tijd voor kan vrijmaken. Bestudeer intussen de roemrijke relikwieën van deze heilige Kartuis en overtuig u met mij van hun waarde en hun aantal. Men zal ze als volgt kunnen vinden in het gezegde Martyrologium.

(hier begint de tekst die Brasseur overgenomen heeft uit het Martyrologium van Herne)

Relikwieën van de Verlosser.

Van het huis en de plaats waar Onze Heer Jezus Christus geboren werd; van zijn kribbe en het stro waarop Hij heeft gelegen in diezelfde kribbe (op vele plaatsen). Van het ijs bij zijn geboorte; van de plaats waar Hij het Onzevader en de Acht Zaligheden onderwees; van de poort van Jeruzalem en van de gouden poort; van de Olijfberg en de Sinai (op meerdere plaatsen). Van de plaats waar Hij transfigureerde; van de tafel aan dewelke Hij met zijn discipelen het Avondmaal nuttigde; van de steen waarop Hij uitrustte; van de rots waarop Hij zweette; van de plaats waar Hij water en bloed zweette; van de kolom waaraan Hij werd geseseld; van de Calvarieberg en zijn kolom; van de bloedakker; van de rots op de Calvarieberg; van de steen waarop Hij werd uitgestrekt; van het gezegende hout van Zijn Kruis (op vele plaatsen). Van de rots waarop Zijn kruis stond; van de steen van Golgotha en van Zijn graf; van de heilige doeken in dewelke Zijn lichaam werd gehuld; van de windsels en het zweetdoek waarin Hij lag in het graf; van de steen van het grafmonument; van de lamp die boven Zijn graf hing; van de plaats vanwaar Hij opsteeg ten hemel; van de rots waarop de Apostelen stonden toen zij de Heilige Geest ontvingen.

Relikwieën van de Heilige Maagd Maria.

Van de kolom waartegen de zeer glorieus Maagd Maria zat wanneer Zij door de Engel begroet werd; van de plaats waar Zij pleegde te

bidden; van de steen waarop Haar melk neerviel; van Haar haren; van Haar gordel en Haar kleed (op diverse plaatsen). Van het lijkwade waarin Zij gehuld werd; van Haar hemd; van Haar sluier; van Haar melk; van de plaats waar Zij deze wereld verliet; van de palmtak die voor Haar lijkbaar gedragen werd.

Relikwieën van de Heilige Profeten.

Van Joannes de Doper en van het doek waarop zijn bloed viel; van zijn vader, de profeet Zacharias; van de staf van Mozes en van het hout uit die staf; van de heilige Daniël; van het graf van Koning David.

Relikwieën van de Heilige Evangelisten.

Van de heilige Mattheus; van Marcus; van Lucas; van de kazuifel, het koorhemd en de gewaden van Joannes.

Relikwieën van de Heilige Apostelen.

Van de heilige Petrus en van diens kerker; van Paulus, Andreas, Jacobus de Meerdere, Jacobus de Mindere, Bartholomeus, Philippus, Thomas, Simon en Judas, Matthias, Barnabas.

Nota: de hiernavolgende relikwieën van heilige Martelaren, Belijders en Maagden worden in een andere volgorde weergegeven dan in het hoger vermelde Martyrologium. Ik heb ze hier, met behoud van dezelfde woorden, in alfabetische volgorde opgenoemd, wat toelaat om de namen van elkeen sneller en gemakkelijker terug te vinden.

Relikwieën van Heilige Martelaren.

Van de heilige Adrianus, Apollinaris, Blasius, Calixtus, Christophorus, Clemens, Cornelius, Crescentinus, Cyriacus, Damianus, Dionysius, Eustachius, Georgius, Hippolytus, de Onnozele Kinderen; van de schedels van de heilige Joannes en Paulus; van Juvenalis, Justus, Laurentius en zijn rooster; van Lazarus; van de Glorieus Martelaren; van de Tien Duizend Martelaren; van Petrus; van die andere Petrus die ca. 1423 door de inwoners van Praag op de brandstapel stierf; van Quintinus, Romanus; van Sebastianus en van de boom waaraan hij werd vastgebonden; van Stephanus Protomartyrus en van de plaats en de steen waar hij werd gestenigd; van een andere Stephanus; van Symphorianus; van het Thebaans Legioen; van Valentinus, Victor, Vincentius, Urbanus.

Relikwieën van Belijders.

Van de heilige Aegidius, Alexius, Amandus, Antonius, Benedictus, Bernardus, Bonifacius, Brixius, Eleutherius, Gregorius, Guilielmus, keizer Henricus, Hieronymus, Hubertus; van de kazuifel en de kapmantel van de heilige Hugo; van het kleed van de heilige Humbertus; van paus Leo; van de geitenwollen mantel van de heilige Lodewijk; van Martinus, Nicolaas, Severinus, Sylvester.

Relikwieën van Heilige Maagden.

Van de heilige Agatha, Agnes, Amelberga, Apollonia, Barbara, Brigida; van Catharina, van het kleed waarin ze onthoofd werd en van haar graf en olie; van de mantel van Catharina van Sienna; van Caecilia, Christina, Clara, Columba; van Constantia, dochter van de Keizer; van Cordula, Crescentia, Dorothea, Elizabeth, Elizabeth van Thuringen, Emerentia, Genoveva, Judicia, Juliana, Lucia, Margaretha, Maria van Egypte; van Magdalena en één van haar ribben, van Martha, Merissa, Petronilla, Prisca, Severa; van Ursula en de Elfduizend Maagden (op meerdere plaatsen). Van vier schedels van diezelfde en van een stuk hoofdlint van één van hen.

En ook de relikwieën van andere heiligen, wier namen ons mogelijk niet bekend zijn, maar waarvan we geloven dat ze opgeschreven staan in het boek van het leven, waarin we de goddelijke goedheid, door hun voorspraak, smeken om ook onze namen te willen schrijven.

(hier eindigt de tekst die Brasseur overgenomen heeft uit het Martyrologium van Herne)

Om geloofwaardiger over te komen werd dit alles woord na woord overgenomen uit het gezegde martyrologium.

Als slot voeg ik hieraan nog toe dat mevrouw Margaretha van York, hertogin van Bourgondië en Brabant (wier hart hier begraven werd voor het hoofdaltaar), anno 1473 aan dit klooster een halfgevulde ampul geschonken heeft, met olie van Sint Catharina, Maagd en Martelares. Verder dat het feest van de hoger vermelde relikwieën jaarlijks gevierd wordt op de octaafdag van november (zoals in de ganse Kartuizerorde).

Ik zou hier enigszins kunnen uitweiden over roemrijke monniken van deze Kartuis, maar gezien publieke eerbetuigingen aan hen niet besteed zijn, lijkt het mij beter dat hun lof ergens anders wordt

verkondigd.

(hier eindigt de vertaalde passage)

Commentaar bij deze tekst:

1°- "Bij de eerste mijlpaal" betekent 1 mijl of 1 uur gaans, of ongeveer 5 kilometer.

2°- In de twee aangehaalde teksten belooft Philippe Brasseur, de geschiedenis van het klooster uitgebreider te zullen behandelen, in een voor later gepland werk, dat de titel *Hannonia Mariana* zou dragen. Vermoedelijk heeft hij dit werk niet meer kunnen schrijven.

3°- Brasseur zegt dat hij de lijst met relikwieën letterlijk overgenomen heeft uit het perkamenten martyrologium van het klooster. Dit wordt bevestigd doordat zijn lijst volledig overeenstemt met deze van een manuscript, dat bewaard wordt in de Bibliothèque de l' Arsenal te Parijs: manuscript nummer 1124, *Recueil à l'usage de la Chartreuse d'Hérinnes*. De folio's B-verso tot en met D, dragen de titel: *Haec sunt nomina sanctorum quorum reliquiae in isto monasterio requiescunt* (dit zijn de namen van de heiligen, wier relikwieën rusten in dit klooster) en hun inhoud is inderdaad identiek met de lijst van Brasseur. Het manuscript is geschreven in gotisch spits boekschrift (minuskelschrift in littera hybrida) en stamt ten vroegste uit de tweede helft van de vijftiende eeuw, vermits het de naam vermeldt van Catharina van Sienna, die in 1461 door Paus Pius II heilig verklaard werd.

4°-. Het martyrologium zelf, was een liturgisch kalenderboek waaruit aan de Kartuizers, tijdens hun zondagse bijeenkomst in de kapittelzaal, de levensbeschrijving voorgelezen werd van de martelaren en de heiligen, wier feest in de komende week zou gevierd worden. Naast het martyrologium werd ook een obituarium (of necrologium of privata anniversaria) bijgehouden, waaruit de namen voorgelezen werden van overleden kloosterlingen en weldoeners, die moesten herdacht worden in de gebeden van de monniken. Historisch gezien, blijkt het obituarium ontstaan te zijn als een bijvoegsel aan het martyrologium.

5°- De lijst met relikwieën uit het martyrologium was meer dan louter een inventaris van kloosterbezittingen. Brasseur vestigt onze aandacht op het feit dat de relikwieën van de heiligen uit de lijst samen gevierd werden op de octaafdag van Allerheiligen. Die lijst was eigenlijk een

rubriek uit het martyrologium, die in de kapittelzaal voorgelezen werd op de zondag in het octaaf van Allerheiligen. Dit blijkt duidelijk uit de laatste paragraaf, die een liturgische gebedsformule is, ter afsluiting van de lezing. Het octaaf van Allerheiligen werd ingevoerd onder paus Sixtus IV (1471-1484).

6°- Op het moment dat de lijst door Brasseur gepubliceerd werd, was ze ongeveer 200 jaar oud. Haar publicatie paste in de verering van relikwieën, zoals die door de katholieke Reformatie sterk benadrukt werd. Het Concilie van Trente (1545-1563) had immers het bestaan van de heiligen bevestigd en de verering van hun authentieke relikwieën aangemoedigd, uit reactie op het protestantisme, dat zich afzette tegen die verering. De Kartuizers hebben er dan blijkbaar ook geen moeite mee gehad om die lijst publiek te maken. Voor hen was ze een getuigschrift van oprecht rooms-katholicisme.

7°- Mogelijk bevatte de lijst uit het martyrologium niet alleen de namen van martelaren en heiligen waarvan in het klooster van Herne materiële relikwieën bewaard werden, maar daarnaast ook de namen van de overige martelaren en heiligen die door de monniken jaarlijks moesten herdacht worden. Voor deze hypothese zijn er twee argumenten. Het eerste: bij de opgesomde namen wordt soms wel en soms niet de beschrijving gegeven van de bewaarde relikwie. Het tweede: in de slotparagraaf wordt gesproken over de relikwieën van onbekende heiligen. Deze zin moet niet verstaan worden alsof in het klooster relikwieën bewaard werden van een aantal niet-geïdentificeerde personen. Het gaat hier eerder over de groep van onbekende heiligen, zoals die in de Allerheiligenliturgie vermeld wordt en die op dezelfde wijze moet gevierd worden als de gemeenschap van gekende martelaren en heiligen. De Kartuizers zullen wel niet zo naïef geweest zijn om te beweren dat ze relikwieën in huis hadden van een groep heiligen, wier identiteit en levensloop per definitie onbekend was. De begrippen "verering van een relikwie" en "herdenking van een heilige" hadden hier blijkbaar dezelfde betekenis.

8°- Naast het manuscript van de Bibliothèque de l' Arsenal, bestaat er in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel een jongere lijst, uit de zestiende eeuw, als onderdeel van het manuscript 21536-40: *Istae reliquiae requiescunt in ecclesia nostra* (volgende relikwieën rusten in onze kerk). Deze lijst is veel korter en de uitleg hiervoor kan zijn, dat ze nog uitsluitend de namen vermeldt van de martelaren en

heiligen, die erkend waren door het Concilie van Trente en waarvan bovendien authentieke relikwieën aanwezig waren in het klooster. Het Concilie had immers de lijst met erkende martelaren en heiligen drastisch uitgezuiverd. In 1583 werd daarom een herzien Martyrologium Romanum gepubliceerd, ter vervanging van oudere martyrologia, die meestal steunden op het werk dat omstreeks 870 door de benedictijnenmonnik Usuard geschreven was voor Karel de Kale.

Tot slot

Philippe Brasseur bevestigt wat ook andere bronnen over de Kartuis van Herne vertellen en hij is vol lof over de vroomheid en andere kwaliteiten van de monniken. Zijn publicaties bevatten geen echt nieuwe gegevens. Ze zijn historisch gezien ook niet altijd even onberispelijk, maar ze illustreren overduidelijk, hoe welwillend en bewonderend een seculiere geestelijke uit het begin van de zeventiende eeuw over het Kartuizerklooster dacht.